J. N. MANZATTI

ITI MAI ADUCI AMINTE, DOAMNA ?

Cu o prefaţă
de
Mircea Eliade

P. Sultana
13.9.951
Paris

Editura
CARTEA PRIBEGIEI

Buenos Aires 1951

Cuvânt înainte

Imi ceri, dragă prietene, o scurtă prefaţă pentru volumul tău de schiţe literare. Cum aşi putea refuza ? E vorba de o carte de literatură românească publicată în exil. Şi, mai ales, e vorba de o carte a ta, de prima ta carte. Iţi ghicesc de departe nerăbdarea şi emoţia; şi, în bunăparte, le împărtăşesc.

Imi aduc aminte de "serata" pe care ne-ai oferit-o acum trei ani, prietenilor şi admiratorilor tăi din Paris. (Şi ce român nu ţi-e prieten sau măcar admirator? Cine se poate lăuda, dintre noi toţi, că n'a fredonat, cu mai mult sau mai puţin talent, "Iubita mea cu ochii verzi"? Ce petrecere înfiripată între români, oriunde s'ar afla ei risipiţi în cele patru colţuri ale lumii, şi oricât ar fi ea de sfioasă, s'ar putea încheia fără cântecele tale ?!..) M'ai rugat, atunci, să spun câteva cuvinte. Era o seară melancolică, transparentă, suavă, aşa cum sunt uneori serile de Iunie la Paris. Venind către Salle Pleyel, mă întrebam ce-am să spun; ce ar trebui sau ce-aşi putea spune unor oameni adunaţi acolo ca să te asculte pe tine, adică unor pribegi dornici să uite câteva

ceasuri de nevoile şi necazurile lor, de tragedia celor deacasă şi de mizeriile luptelor şi neînţelegerilor politice. Mi-am adus atunci aminte de înţleapta, profunda sentinţa: navigare necesse est, vivere non est necesse ...

Faţă de biata, nevoiaşa "viaţă" a pribegilor , râsul, gluma, ironia constituiau o adevàrată "navigare", adică o ieşire din sine, o detaşare de ţărmul umilinţelor şi al mizeriei zilnice , o plutire în aventură . Atunci am înţeles cât de puţin râdem noi , românii din exil , cât de puţin românesc e râsul nostru, şi cât de necesară este regăsirea acestui humor ancestral pentru însăşi sănătatea noastră sufletească . Navigare necesse est ... Tu ne îngăduiai, nouă, refugiaţilor şi desţăraţilor, această navigare către peisagiile şi timpurile de-acasă. Ascultându-ţi glumele, regăseam ceeace fiecare din noi pierdusem aproape fără să băgăm de seamă: tinereţea noastră bucureşteană sau provincială, petrecerile, bunastare, libertatea de--acasă , timpul acela istovit de beatitudini al României de altădată. Regăseam toate acestea fàră să ne doară întâlnirea cu trecutul, fără lacrimi şi fără melancolie. Căci tu ştiai să ne reîntorci "acasă" prin humor, şi aveai grija să-ţi parodiezi propriile-ţi romanţe ...
Cred că nu exagerez de loc spunând că tu eşti singurul român din exil care n'ai uitat să râzi româneşte . Fiecare din noi ştim să râdem în faţa unei situaţii comice exterioare, adică râdem în conformitate cu moravurile şi humorul ţărilor în care ne-a zvârlit soarta . Numai tu

continui să râzi aşa cum se râde "acasă", numai tu l-ai adus pe Gâgă cu tine peste ţări şi mări, numai tu ai păstrat nesecat izvorul calambururilor şi ştii imita vorbirea pelticilor, a sâsâiţilor şi a fonfilor. Prin tine, limba vie a oraşelor şi mahalalelor noastre se continuă, aici, în exil. Limba aceasta bogată, stâlcită, pitorească, în continuă prefacere, care, dacă n'a fost limba lui Eminescu, a fost totuşi limba pe care a iubit-o şi pe care a utilizat-o Caragiale ...

Mi-e destul această amintire a serii aceleia din Parisul lui Iunie 1948; nu îndrăznesc să mă întorc mai adânc în trecut, căci eşti departe de mine şi, lipsit de râsul şi humorul tău atât de stenic, mi-e teamă de melancolia aducerilor aminte. Cânva, când voiu îmbătrâni, voiu încerca poate să-mi scriu amintirile, şi fără îndoială că te voiu regăsi atunci de nenumărate ori. Deocamdată aştept cu nerăbdare apariţia volumului care te va consacra ca scriitor alături de puţinii autori humorişti români. Ştiu prea bine că după succesele pe care le-ai cunoscut cu muzica şi romanţele tale, cu invenţia lui Gâgă şi nenumăratele pagini de humor pe care le-ai redactat la "Vremea" şi la "Gluma", apariţia în volum a ultimelor tale creaţii literare n'ar trebui să constitue, pentru tine, un "eveniment. Dar acest volum nu va avea, cel puţin la prima lui ediţie, vitrină la librăria "Cartea Românească", ci va apare în Argentina şi va circula numai printre refugiaţi. Deaceia el ne va fi mai scump decât toate celelalte cărţi pe care le vei tipări în ţară. Şi, pentru el, îţi rămânem mai recunoscători

decât pentru tot ce ne-ai dăruit până în aceşti trişti ani ai pribegiei; căci scrisul tău de astăzi ne este mai necesar ca altă dată, iar faptul că nevoile şidurerile n'au izbutit să-ţi sece izvorul fanteziei şi humorului, întăreşte, în fiecare din noi, credinţa în rezistenţa spirituală a neamului nostru. Reînvaţă-ne să râdem româneşte - Nellu Mânzatu - ca să putem aştepta neclintiţi ceasul întoarcerii acasă.

Mircea Eliade

Paris, Iunie 1951

ITI MAI ADUCI AMINTE, DOAMNA ?

Când l-am cunoscut pe Cincinat Pavelescu , aveam doar douăzeci şi cinci de ani, iar el vreo cinzeci. Venise în casa mea adus de bunii prieteni Aurel Garoescu, pe atunci secretar general al Ministerului Justiţiei şi Horia Oprescu, directorul Mişcărei Culturale a Municipiului Bucureşti. In ciuda diferenţei de vârstă, m'am înfrăţit dela prima strângere de mână cu maestrul epigramei româneşti, laureat al premiului naţional de poesie, cu cel care avea să îmi fie mai târziu un preţios şi neasemuit colaborator. Prietenia noastră rămase la fel de puternică până în ziua morţii sale.

Intr'o seară, prin anul 1931, venise dela Braşov, unde funcţiona ca procuror general la Curtea de Apel locală. Uitasem să adaog că Cincinat Pavelescu era de profesie magistrat. Sosise în aceiaş seară, venind dintr'o cursă în Orient, Petrică Lateş, comandant de vas, pe care îl vedeam doar arareori, atunci când vaporul făcea escală la Constanţa, spre a lua din nou calea mărilor pentru câteva luni. Intâlnirea tuturor era prea importantă, pentruca evenimentul să treacă nesărbătorit.

- Unde mergem, maestre ? îl întrebarăm pe Cincinat.

- Unde vreţi voi. Să fie vinul generos ,

femeile frumoase şi lăutarii buni.
Ne-am tocmit, ne-am răsucit, dar nu ne hotărâm. Vin bun şi femei frumoase găseai pretutindeni în Bucureşti. Cât despre lăutari vestiţi, erau câtă frunză şi iarbă.

- Ce-ar fi dacă ne-am duce la "Puiul de Aur"?

- Se aprobă, maestre! Haidem la "Puiul de Aur" !

Era o crâşmă micuţă, aşa cum întâlneai cu miile la Bucureşti. Avea o curticică cu un singur arbore stufos la mijloc. Câteva mese de jur împrejur, iar pe pereţi zăbrele de lemn alb încrucişate, cu zorele crescute ca nişte şerpi verzui până la acoperişul caselor vecine. Specialitatea localului, precum glăsuia şi firma, erau puii la frigare cu mujdei de usturoi. Rumeniţi şi mustoşi, păreau de aur. Şi dacă îţi mai aducea patronul câţiva cartofi la fel de rumeni, ori vreo salată orientală cu tot soiul de verdeţuri şi mirodenii, sau nişte murături în saramură, tari ca sânii de fecioară şi lucioase ca merele domneşti, apoi nu mai voiai să ştii de durerile lumii. Bateria cu vin ruginiu şi sifon la ghiaţă aştepta aburită pe scăunel să-i vie rândul, iar feliuţele de brânză albă de Brăila cu ceapă verde, tinerică, te îmbiau ca să-ţi deschidă pofta de mâncare. Cât despre ţuica bătrână de culoarea chilimbarului, se înşira pe tavă ca dorobanţii, servită în ciocănele cu gâtul lung şi burta umflată.

Masa a fost împărătească. Cincinat dovedea o vervă de nedescris. Incântător, cu fraza lui debordantă, torenţială, părea un adevărat asalt

de florete, cu împunsături şi scăpărări, cu atacuri şi eschive. A fost dealtfel unul dintre cei mai spumoşi oameni pe care i-am întâlnit dealungul vieţii. In prezenţa lui nimeni nu mai vorbea, fiindcă toţi îl ascultau fermecaţi.

Când s'a sfârşit masa cu nişte clătite gălbioare umplute cu dulceaţă de vişini, apoi cu prune brumării dela Piteşti şi pepeni verzi de Ialomiţa, zămoşi şi dulci ca zahărul, apărură cu temenele ca la comandă, venind unul după altul ca la armată, trei lăutari negri ca noaptea. Era Oprea Colţatu, salutând respectuos cu chitara în mână, urmat de Mitică Ciuciu ţambalagiul, şi de un viorist adus de şale . Apropiindu-se încet, insinuant, începură să cânte "la ureche". Melodii bătrâneşti şi altele mai noui, picurau în surdină. Vinul de Dealu Mare ungea gâtlejul şi ascuţea mintea, iar cântecul lăutarilor ne învăluia unduios, precum o catifea. Să fi tot fost pela ceasurile trei din noapte. Timpul zburase, cum zboară el de obiceiu, când te simţi tihnit, cu prieteni dragi alături, ori cu iubita lângă tine.

– Măi Opreo băiatule, cântă-ne tu "Iţi mai aduci aminte, Doamnă ?" Dar uşor, uşor, de-abia să se audă.

– Să trăiţi Coane. Am înţeles. Vă servim imediat.

Se auziră estompate câteva acorduri de ţambal, un plânset scurt de vioară, urmat de glasul insinuant şi cald al ţiganului. Nostalgica romanţă, compusă pe însuşi versurile lui Cincinat de către hoinarul atât de talentat,

Ionel Fernic, suna ca un psalm în noaptea blândă de vară, în grădiniţa din strada Doctor Felix, de lângă Piaţa Buzeşti. Ascultam mişcaţi privind la poetul, căruia ochii pierduţi în necunoscut i se umeziseră de lacrimi.

Când s'a sfârşit cântecul, maestrul l-a îmbrăţişat pe Oprea Colţatu, strecurându-i, după obiceiu, o sută de lei în burta chitarei. Cincinat era tulburat cum arareori îl văzusem.

– Ei, măi băeţi ! De-aţi şti voi ce poveste are cântecul acesta !

– Hai şi ne-o spune, maestre ! Suntem numai urechi.

Fără să se mai lase rugat, Cincinat îşi începu spovedania, cu glasul grav, baritonal, istorisind aproape în şoaptă o întâmplare de demult, cu zeci de ani în urmă.

. . . .

"Eram student în drept la Paris, acum treizeci de ani. Tânăr, încrezător şi plin de speranţe, îmi purtam poesia prin saloane, cucerind cu câte un madrigal ori serenadă, răsfăţat de prieteni şi iubit de femei.

Intr'un sfârşit de toamnă, o minunată zi pariziană cu irizări albastre peste cupole, poduri şi turle de biserici, am pornit să-mi plimb nostalgia în minunea parcului dela Versailles. Căutam prilej de inspiraţie pentru un poem ce mă frământa de mult. Adia vântul, desprinzând ultimele frunze din arbori, aşternându-le ca un covor de foşnet peste aleile pustii şi triste. Nici o fiinţă omenească în tot cuprinsul parcului. Doar şuerul vântului printre ramuri desple-

tite, un ciripit fugar de pasăre sperioasă şi câte o lebădă lunecând ca o pată albă pe oglinda lacului. Mă aşezai pe o bancă. Incepuse să se întunece. Trăiam melancolia acelei înserări - "l'heure bleue" - cum atât de sugestiv o denumesc francezii, când într'adevăr natura se îmbracă în albastru, roz şi violet, mai înainte de a se cufunda în întuneric.

Deodată apăru venind încet din zare pe alee, o siluetă femenină, graţioasă, cu pasul moale, fără de cadenţă. S'a apropiat şi dând uşor din cap m'a întrebat dacă se poate aşeza pe aceiaş bancă. Apariţia ei neaşteptată mă tulburase adânc. Era frumosă, foarte tânără. O rază de soare întârziată pe fruntea-i albă, dădea părului auriu reflexe de cenuşă, iar ochilor albaştri licăriri de mare. Ea, cea dintâi, a rupt tăcerea. Avea accentul francezilor meridionali.

- Sunteţi parisian ?
- Nu, mademoiselle. Mă aflu la Paris doar doar pentru studii de drept. Sunt totodată un modest poet. Am venit la Versailles ispitit de acest sfârşit de toamnă, cu frunze moarte şi alei singuratece .
- Atunci sunteţi de undeva din provincie?
- Nu, domnişoară. Cu mult mai de departe.
- Străin ?
- Da.
- Din ce ţară ?
- Din România .
- Eşti român, domnule ? izbucni "franţuzoaica în cea mai perfectă românească, ridican-

du-se de pe bancă, parcă împinsă de un resort.

- Dar este imposibil ! Şi eu sunt tot româncă, domnule, studentă în litere la Sorbona.

Am rămas încremenit. Intâmplarea era într'adevă extraordinară. In pustiul parcului de lângă Paris, să se întâlnească într'un sfârşit de toamnă doi oameni, singurii vizitatori rătăciţi la întâmplare dintre milioanele de vizitatori ai Parisului şi aceştia să fie amândoi români . Pe vremea aceia, compatrioţii din Franţa se puteau număra pe degete.

Inserarea ne surprinse pe aceiaş bancă , vorbind ca nişte prieteni vechi. Sunt însă sigur că gândurile noastre se încrucişau în vâltoarea aceloraşi ispite. Sunt sigur că dorinţe nemărturisite îşi făceau loc în mintea ei de fată, ca şi în mintea mea năvalnică, tinerească. Apoi, complice ne era şi noaptea, singurătatea, întâmplarea. Răsărise luna şi lumina-i argintie se reflecta misterios pe oglinda lacului ce tremura la fiecare frunză căzută. Am încercat să-i cuprind mâna. Nu s'a împotrivit. M'a lăsat câteva clipe să o mângâi. Era caldă şi mătăsoasă. S'a ridicat deodată de pe bancă, spunându-mi hotărît :

- E foarte târziu şi mă aşteaptă gazda.
- Ai dreptate. Să plecăm.

După o oră, trenul ne depunea în gara Parisului.

- Când te mai văd ? o întrebai plin de speranţe.
- Lăsăm întâmplarea să decidă. Astfel cum a făcut minunea de a te găsi în parcul dela Versailles, sunt sigură că te voiu

înâlni într'o bună zi şi pe străzile Cartierului Latin, pe scările facultăţii, ori la galeria vreunui teatru.

Avea dreptate. Era mai romantică viziunea ei, decât dorinţa mea acută, nerăbdătoare.

Trecură zile, trecură luni întregi, şi nu am mai văzut-o. Glasul ei grav şi cald mă obseda. Mă urmărea lumina ochilor ei albaştri şi fruntea de vis. Zădarnic îmi alerga privirea pe bulevarde, prin staţii tramvai şi parcuri, zădarnicccercetam figurile trecătorilor grăbiţi. Amintirea ei mă ispitea ca o muzică tulburătoare, ca o simfonie neterminată. Dar în zădar. Fata din grădina Versailles-ului dispăruse pentru totdeauna ....

La capătul celor trei ani de studii, cu diploma de licenţă în buzunar, o porneam înapoi către ţară. Numit în magistratură într'o comună din judeţul Muscel, am fost promovat după aceia judecător de ocol la Constanţa şi mai târziu, procuror la Buzău. Trecuseră douăzeci de ani dela venirea în ţară. Tinereţea rămăsese în urmă, departe. Părul la tâmple încăruntise, iar chelia strălucea întocmai ca acum. Studentul de odinioară devenise domnul rotofei de astăzi, cu monoclu, baston şi pretenţii.

Intr'o seară, m'am pomenit invitat pe neaşteptate în casa administratorului financiar, împreună cu câţiva colegi de tribunal. Lume multă, lumină, dans, veselie. In mijlocul tumultului, auzul îmi fu atras de un glas ce îmi părea familiar. Erau nişte noi veniţi, salutându-se cu

gazda. M'am întors curios să-i văd. Un colonel cu soţia. S'au făcut prezentările.

- Procurorul Cincinat Pavelescu.
- Doamna şi Domnul Colonel M.

Doamna păli subit, lăsând să-i scape o uşoară exclamaţie de surpriză. Vădit tulburată, în neputinţă de a se stăpâni, cu faţa îmbujorată de emoţie, m'a întrebat în franţuzeşte :

- Nu mă mai recunoşti ? Oare părul cărunt şi ochelarii să mă fi schimbat atât de mult în douăzeci de ani ?

Adresându-se soţului, îi spuse ascunzându-şi cu greu neliniştea :

- Ştii ...îţi aminteşti că ţi-am istorisit ... despre întâmplarea aceia atât de bizară dinela Versailles. Este domnul ... este personajul de care îţi povesteam ...

Colonelul a surâs binevoitor şi s'a depărtat discret, lăsându-mă în tovărăşia doamnei . Ne-am privit îndelung, mişcaţi, învinşi de povara celei mai grele amintiri : tineretea.

Imbătrânisem amândoi. Apoi, cu liniştea glasului moale, acelaş ca şi pe vremea când îl ascultam înfiorat în înserarea albastră a parcului dela Versailles, mi-a povestit în fraze întretăiate, simple, existenţa ei de atunci şi până acum. Ducea viaţă liniştită, având trei copii, un soţ bun şi devotat. Băiatul cel mai mare era student, precum fusesem şi noi odinioară, când ne-am cunoscut. Cu păr cărunt, cu faţa încă frumoasă, dar lipsită de strălucirea de altă dată, părea o mică burgheză resemnată, privind viaţa prin lentila ochelarilor, figură episodică desprinsă din romanele cu subiecte

provinciale.

Când a sfârşit de povestit, boabe mari de lacrimi i se rostogoleau pe obraji. I-am strâns mâinile, am vrut să-i vorbesc, dar nodul din gât nu m'a lăsat să-i spun tot ce gândeam. S'a dus apoi senină, ca după o spovedanie, să-şi regăsească soţul. M-am strecurat nevăzut de nimeni şi am ieşit în stradă. Eram tulburat şi aerul nopţii îmi făcea bine.

Ajuns acasă, în singurătate, am luat condeiul scriind în amintirea celei din parcul dela Versailles, răscolitorul vers al unei tinereţi apuse. Este cântecul pe care l-aţi ascultat mai adineaori, e romanţa trăită al cărei ecou mă va urmări neîncetat, până la capătul vieţii:

" Iţi mai aduci aminte, Doamnă ?
Era târziu şi era toamnă
Şi frunzele se'nfiorau
Şi tremurau în vântul serii
. . . .

Ţi-aduci aminte şi de seara
Cu-amurgu'acela violet,
Când toamna-şi acorda încet
Pe frunza-i galbenă, chitara.

Pe lac ce'n lună s'argintase
Incet o lebădă trecea
Şi pata-i albă se pierdea
In noaptea care se lăsase.

. . . .

Era târziu şi era toamnă ...
Iţi mai aduci aminte, Doamnă ?"

Maestrul tăcuse. Un fior ne stăpânea pe toţi laolaltă. Cerul se împurpura. O nouă dimineaţă îşi revărsa zorile asupra Bucureştilor.

. . . .

La cimitirul Bellu, pe soclul bustului ce împodobeşte mormântul lui Cincinat Pavelescu, noi prietenii din noaptea aceia îndepărtată, am pus să se graveze în piatră întrebarea unui singur vers, atât de drag Maestrului :

"Iţi mai aduci aminte, Doamnă ?"

— . —